

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

הביצים שנשברו על ידי הבחורים

(מאמר המשך משבוע שעבר)

שלא יגרם שום נזק לביצים. במהלך השיחה, התברר לנתן, שיוחנן אכן הורה לבחורים לנצל כל פינה וזווית אפשרית באופן מקסימלי, מתוך שהיה סבור לתומו שרק בקצה המחסן ממש שוכנות הביצים. ואולם, בפועל לא כך היה. העובדה שבמהלך החג אין אספקה רציפה של ביצים, הביאה לכך שהמחסן היה עמוס בתבניות ביצים כמעט עד חצי ארכו.

נתן שקולו עוד רעד לנוכח ההפסד הצורב, דרש איפוא מיוחנן מנהלה המסור של הישיבה, שישא בתשלום המלא עבור הנזק הבלתי הפיך שנעשה לו, אלפי ביצים שהפכו באחת לעיסה דביקה חסרת ערך. לדבריו, היו שם מעל שלש מאות תבניות ביצים, מחירה של תבנית בודדת אחת היא 25 שקלים, ולכן הוא תובע כעת סך של 7,500 שקלים. יוחנן לא התנער מן הנזק כלל. כיהודי כשר הוא הודה שיש לו אחריות למעשה שנעשה, אולם יחד עם זאת, לא מיהר להסכים עם קביעתו של נתן לגבי שיעור הנזק. הוא פקפק בכמות התבניות שנתן ידידו נקב כך ללא שום מסמך הוכחה. הציע איפוא יוחנן, כי מאחר שעדיין לא פנו לנקות את המחסן מכל התערובת והפסולת שנוצרו בעקבות התנגשות הצידוד באלפי הביצים, הרי שבידו אפשרות לספור את תבניות הביצים שנשברו, וכך ידעו נאמנה כמה תבניות נשברו.

מחזה מרהיב היה זה. בחורי הישיבה התגודדו במחסן המוצף בשלוליות

כמויות ביצים טריות לישיבות, בתי תבשיל ומטבחים תעשייתיים.

גם ביום ההוא, השכים נתן קום כהרגלו, ולאחר תפילת שחרית ושיעור דף היומי, יצא ברכבו המסחרי אל המחסן כשהוא שמח וטוב לב. נתן לא העלה על דעתו את אשר עתיד הוא לראות בעוד דקות בודדות, בשעה שיפתח את דלת המחסן כדי להוציא את הסחורה ולחלקה במוקדים השונים.

וכך, בשעות הבוקר המוקדמות, נתן שכבר הגיע לפתח שערי המחסן, מסובב את המנעול, הדלת נפתחת ועיניו חשכו. מאות תבניות ביצים הפכו לסלט אחד גדול, אלפי שכרי קליפות שוחים בתוך שלוליות של חלמונים וחלבונים, בינות לתבניות מעוכות ומטונפות. הכל מרוסק וכתוש, בלול בכרזלים וסכך ושאר אביזרי סוכה, אותם דחפו בחורי ישיבת 'תלמוד ומעשה' מצידו השני של המחסן ללא מחשבה רבה למחרת חג שמחת תורה. בכך חרצו את גורלם האומלל של אלפי הביצים ששהו בבטחה במחסן.

נתן צלצל מיד ליוחנן מנהל הישיבה, ממנו שכר את המחסן. היה לו הסכם שכירות עם הישיבה, אך ההסכם כלל את חלקו הפנימי של המחסן בלבד, והגישה אליו הייתה מהדלת האחורית מהרחוב הצדדי 'קרני ראמים', ולא מהרחוב הראשי שם התנוססו לתפארה שעריה המרשימים של הישיבה הקדושה. לשניהם היה ברור, ללא כל ספק, שאי אפשר להעמיס צידוד כבד וחד ולקוות

שבוע שעבר הבאנו את השאלה שנשאלה בבית הדין, עם סיפור המעשה, ותחילת הדיון והמשא ומתן ההלכתי, השבוע נמשיך ונסיים את היוצא להלכה ממה שנפסק בבית הדין, ונזכיר בקצרה שוב את דבר המעשה.

חגיגת שמחת בית השואבה שנערכה בחצר ישיבת 'תלמוד ומעשה' למאות הבוגרים, בהשתתפות רבני הישיבה וראשיה, הסתיימה בקול תרועה רמה. לזמן מה, נטשו הרבנים את גינוני הכבוד ורקדו בהתלהבות לצד התלמידים הצוהלים. סיפוק רב ושביעות רצון, מילאו את ליבו של יוחנן, מנהל הישיבה, שניצח על האירוע ביד רמה והתרוצץ כל הערב לוודא שהכל מתנהל כשורה כמו גם לטפל בתקלות בלתי צפויות שצצו לפתע.

עייף אך מרוצה, פנה לביתו לחטוף תנומה בשעות הבודדות שנותרו לו עד הבוקר, לא לפני שהותיר במוחו נורה אחת מהבהבת ל'תזכיר', משימה שממתינה לו מיד לאחר החג: לדאוג לקיפול ואחסון נאות לכל הצידוד שנרכש לרגל המאורע, ברזלים, סכך וסדינים, צידוד ששימש לשעתו וישמש לדורות, למען יעמדו לימים רבים ולשנים הבאות.

נתן, יהודי יקר, סוכן ביצים לפרנסתו, מזה שנים שהפך להיות סוכן שיווק של תבניות ביצים למוסדות. את הסחורה הרבה נהג לאחסן במחסן קטן הממוקם סמוך לצומת מרכזית קרובה ליעד לקוחותיו, משם היה משנע מידי יום

עכורות וצהובות, ובכפפות על ידיהם אספו בדייקנות ומספרו את התבניות שמצאו. אלא שתוך כדי הספירה, התגלו שברי ביצים וקרעי תבניות, שבלתי אפשרי לחברם יחד ולמנותם. ויחד עם זאת, הוברר עוד, כי חלק נכבד מהביצים והתבניות נדחקו מחוץ למבנה דרך הסדקים והחורים שהיו סמוך לפתח המחסן, ומנקה רחובות חרוץ העלימם, כך שעל פי אוסף הקרעים בלתי אפשרי להוכיח מה הייתה כמות התבניות.

בהערכה זהירה, טען יוחנן, כי בהתאם לממצאים ועל פי מראה עיניו, לא הגיוני שהיו כאן יותר מ-150 תבניות, גם זה כולי האי ואולי וכלל לא בטוח, ואך ורק מפאת הידידות והיחסים הקרובים שביניהם, ובשל כך שאין הוא מעוניין בסכסוך או בתרעומת כל שהיא, הוא מוכן לשלם את מחירם המלא של אותם תבניות.

נתן, ידידו, לא רק שלא קיבל את דבריו אלו בהבנה, אלא אף הביע את אכזבתו הגלויה מהנחרצות בה נאמרו. הוא נשאר בשלו. אין לו שום ספק בעניין. יש לו רשימות של העסק. ברור לו שהיו שם לא פחות מ-300 תבניות. וכשתסתיים השנה למניינם, הוא גם יוכל להוכיח את הדבר על פי רישומיו ופנקסי חשבונותיו, וכפי מה שהוא משער, גם על פי הרישומים של הכניסות והיציאות עתיד להתברר שהיו שם מאוחסנים באותה עת לא פחות על כל פנים מ-200 תבניות. וכיון שהעסק הזה עוסק בכדי חייו, חייו וחיי בניו, טפלי תלויים בו. והוא גם מוכרח להמשיך ולשנע את העסק. הוא מבקש מאד לקבל לידי את התשלום המלא כטענתו תיכף ומיד, כי הם נשמת העסק ורק כך יוכל להתקיים. במהלך הויכוח, העלה נתן טענה ניצחת לפי דעתו, כי מאחר והוא, יוחנן, מודה ומסכים לשלם על כ-150 תבניות, דינו כ'מודה במקצת' והרי הוא חייב שבועה מן התורה, ואם אינו נשבע עליו לשלם. משראו שאין הם מגיעים לצד השווה, הסכימו ופנו לברר את הדברים כדת משה וישראל.

ג. חיוב שבועה מצד מה שמשלם חלק בדיני שמים

אולם יש לדון כאן מצד אחר. הרי מבואר בשולחן ערוך (סימן עה סעיף ט) שכאשר הלוח משיב למלוה שאינו יודע אם חייב לו, אמנם מן הדין הלוח פטור, אך מכל מקום חייב לצאת ידי שמים. מעתה, בכל מה שאינו ברור ליוחנן שהתביעה אינה צודקת, והיינו

גם אם הוא סבור בוודאות שלא היו שם 300 תבניות, מכל מקום בכל מה שהוא מסופק, יש לו חיוב לצאת ידי שמים.

וכתב בשו"ת גור אריה יהודה (חושן משפט סימן ח) שמתוך פלפוליו בדברי חידודים בשיעורים כסדרן, נסתפק במי שתבע את חברו מנה ואמר לו חברי שחמישים ודאי אינו חייב לו, וחמישים האחרים אינו יודע אם נתחייב, אך הוא ישלם לו מאחר שהוא חפץ לצאת ידי שמים, שיש לעיין אם נחשב מודה במקצת מחמת מה שאומר שעל כל פנים רוצה לשלם חמישים, או שכיון שמן הדין הוא פטור אין הוא נחשב למודה במקצת. והעלה שם שהוא נחשב כמודה במקצת וחייב שבועה על השאר, ואם לא ישבע ישלם.

אמנם בערך ש"י (סימן עה סעיף יד) כתב לדחות ראיותיו, ודעתו שבדאי שאינו נחשב כמודה במקצת לחייב אותו שבועת התורה, שהרי אין כאן גדר 'כי הוא זה' שממנו למדים דין שבועת מודה במקצת, שהרי אינו מתחייב כאן כלל בהודאה זו. וגם ישנו בחזרה אף אם אמר שירצה לשלם כדי לצאת ידי שמים, ובכל עניין לא חשיב הודאה עד שישלם בפועל ואז הוא הילך.

וכתב עוד, שאפילו אם יקבל על עצמו בקנין לשלם לצאת ידי שמים, כיון שהודאתו אינו מחייבת אותו כי אם הקנין, הרי זה כאילו התחייב חיוב חדש מכאן ואילך, ואינו בכלל 'כי הוא זה'. וכן כתב התומים כדבר פשוט (כללי מגו עב, עג, עד), וכ"כ בגיליון ברוך טעם לקצוה"ח (סימן לד ס"ק ד).

לאור מחלוקת זו, נמצא שבענייננו שמנהל הישיבה הצהיר שכל מה שלפי דעתו נכלל בספק, הרי שבכוונתו לשלם כדי לצאת ידי שמים, לדעת הגור אריה יהודה יהיה חייב שבועה על השאר, ולדעת התומים הערך ש"י והברוך טעם אינו חייב שבועה על השאר. כאמור, יוחנן המנהל הוא הרי המוחזק, כך שיכול לטעון 'קים לי' כדעת הסוברים שלא מחייב שבועה על השאר.

בשו"ת מהרי"ל דיסקין (חלק א, רשימות קצרות בחושן משפט אות מח) נשאל על אחד שתבע את חברו מנה

ואמר על חמישים להד"ם ועל חמישים אחרים הוא אינו רוצה להכחישו, אם נחשב כמודה במקצת, לאחר שכתב סברא לפוטרו מצד זה שהטעם שמודה במקצת אינו פטור במיגו שהיה יכול לכפור הכל, כי אין אדם מעיז לכפור הכל בפני בעל חובו (ב"מ ג.), וכאן הרי הוא מכחישו אלא שרוצה לשלם לו חמישים מעצמו, אם כן יתכן שבאופן כזה יש לו מיגו שלא לחייבו שבועה על השאר, הוסיף וכתב עוד שיתכן שאין כאן בכלל הודאה, אלא שעל חמישים הוא מסופק ורוצה לשלם לו כדי לצאת ידי שמים. וסברא נוספת לפוטרו, שמכיון שהוא יכול לחזור בו עד שיצא מבית דין [ואולי אף לעולם], אם כן אין כאן הודאה במקצת וחייב במקצת. נידון המהרי"ל שונה מנידון המחלוקת

ברם, סברא זו אינה נכונה בנידון דידן, כי מאחר שכאן הבחורים שליחיו של יוחנן המנהל הם הזיקו במה שהכניסו לשם את הברזלים ושאר הציוד, אם כן יש בזה פשע מצידו במה שהזיקו, ומעתה לא יוכל להתכסות באצטלת טענת 'לא הו' ליה למידע', שהרי כל עיקר מה שאינו יודע וכל הספיקות מעיקרן נגרמו מחמת פשיעתו בדבר

דלעיל, כי כאן הנתבע רק אומר שלא יכחיש את תביעת התובע, אך לא הודה בחיוב וגם לא אמר שישלם כדי לצאת ידי שמים, אבל באופן שהנתבע אומר בפירוש שמשלם לצאת ידי שמים יהיה פטור משבועה, ולכן דן שמא מה שאמר שאינו מכחיש יסודו משום שהוא מבקש לשלם כדי לצאת ידי שמים, ושלא כדעת שו"ת גור אריה יהודה.

אלא שלכאורה היה מקום לפטור אותו משבועה גם לשיטתו של הגור אריה יהודה, כי מצינו בשו"ת עטרת חכמים (חושן משפט סימן ז) לבעל הברוך טעם, שבאופן שהנתבע שטוען שאינו יודע אם נתחייב, גם לא היה לו לדעת את הדבר, כגון שטענת התובע היא שאביו של הנתבע חייב לו, באופן זה אינו חייב אפילו לצאת ידי שמים. וכן משמע בתשובות הגאונים (שערי צדק חלק ד שער ה סימן ה) שהטעם שאם בא לצאת ידי שמים יש לו לשלם, מאחר

והוא מצידו פשע כמה שאינו יודע. אם כן, כאשר אין עליו טענה כמה שאינו יודע, גם לצאת ידי שמים אין עליו חיוב. מעתה, במקרה דנן, הרי אין שום טענה על מנהל הישיבה שהיה לו לדעת כמה תבניות היו שם.

ברם, סברא זו אינה נכונה בנידון דידן, כי מאחר שכאן הבחורים שליחיו של יוחנן המנהל הם הזיקו כמה שהכניסו לשם את הברזלים ושאר הציוד, אם כן יש בזה פשע מצידו כמה שהזיקו, ומעתה לא יוכל להתכסות באצטלת טענת 'לא הוי ליה למידע', שהרי כל עיקר מה שאינו יודע וכל הספיקות מעיקרן נגרמו מחמת פשיעתו בדבר.

אין לומר שעל כל פנים בשעה שסיים הודאתו בבית דין יש לקבל את הודאתו כמי שמודה על תבנית אחת בלבד או על סכום מוגדר אחר של כמות תבניות, ועל השאר הוא בטענת איני יודע שהוא כפירה גמורה בחיוב, שהרי היה ידוע להם שהיו שם לא מעט תבניות, והיה ניכר הדבר גם מקרעי ושברי התבניות והביצים שהיו שם לרוב אלא שלא היה ניתן לקבוע כמה תבניות היו, ונמצא שההודאה של הנתבע אינה כוללת כל סכום של תבניות, וזה ממש הדין שאין חיוב שבועה אלא כאשר יש הודאה על דבר שאינו במדה ובמניין ואי אפשר לחייבו שבועה על השאר. וככל שיוכיח נתן סוחר הביצים כמה תבניות היו שם, על סך זה יהיה החיוב של יוחנן המנהל.

וזה דבר המשפט

• אם הייתה הודאתו של יוחנן על סכום קצוב, היה חייב שבועה על השאר מכח טענת ברי של נתן, ומתוך שאין יכול להישבע שהרי אינו יודע כמה תבניות היו משלם, אפילו שלא הוי ליה למידע כמה תבניות היו שם, הרי הכרעת הש"ך (סימן עב ס"ק נא) כדעת הרמב"ם שגם בלא הוי ליה למידע חייב לשלם.

• [במקרה שהיה מתחייב

שבועה, כבר הבאנו (מכתלי בית הדין חלק א סימן ב) את דברי האגרות משה (חושן משפט חלק א סימן לב) שאין הדיינים נוהגים לקבוע חיוב שבועה בזמן הזה אלא לפשר, ובדרך כלל במקום חיוב שבועה, על הדיינים לאמוד סך של שליש מערך הסכום שעליו היה אמור להישבע ולחייבו לשלם סך זה במקום השבועה.

אם כן, היה משלם שליש גם מתוך סכום התבניות

לאור מחלוקת זו, נמצא שבענייננו שמנהל הישיבה הצהיר שכל מה שלפי דעתו נכלל בספק, הרי שבכוונתו לשלם כדי לצאת ידי שמים, לדעת הגור אריה יהודה יהיה חייב שבועה על השאר, ולדעת התומים הערך ש"י והברוך טעם אינו חייב שבועה על השאר. כאמור, יוחנן המנהל הוא הרי המוחזק, כך שיכול לטעון 'קים לי' כדעת הסוברים שלא מחייב שבועה על השאר

ד. חיוב שבועה בנאבד הפקדון

הש"ך (סימן עב סק"נ) כתב לבאר את הדין בשומר שהודה על אבדן הפקדון וטוען שאינו יודע כמה היה שוה, שנחשב כמודה במקצת (סימן רצח שם), אף שלא הודה על דבר שבמנין, לפי שכיון שאמר שאינו יודע כמה היה שוה הרי זה כאילו הודה מיד בשוה פרוטה דוקא ולא יותר, שאין לך בהודאתו אלא פחות שבממון דהיינו שוה פרוטה, ועל השאר שהוא מסופק הרי הוא כופר גמור על החיוב, שהרי אינו חייב לשלם מה שהוא מסופק בו, נמצא כי בשעת הודאתו יודעים הבית דין דבר קצוב לחייבו, דהיינו פרוטה ולא יותר, ואם כן יש קצבה בהודאתו והוי דבר שבמנין, ואינו דומה למה שהנחת אתה נוטל. אמנם, במקרה שלפנינו, גם אם לבסוף לא ניתן להוכיח כמה תבניות היו שם,

שאינו מודה עליהם].

• במקרה המדובר, הרי הודאתו לא הייתה קצובה ומבוררת, בהודאה כזאת כאשר מדובר בדבר שעתידי להתברר אחר כך על ידי ספירה, לדעת הקצות החושן אין זו הודאה בדבר שבמידה, ופטור משבועה על השאר, ולדעת הנתיות המשפט זו הודאה בדבר שבמידה וחייב שבועה על השאר. בנידון דידן, יכול יוחנן לומר 'קים לי' כהקצות החושן.

• ואילו הסכים יוחנן לשלם לכל הפחות על מה שיוכיח נתן מרשימותיו כי הם מוחזקות בעיניו למאומתות, היה נחשב למודה במקצת בדבר שבמניין שהרי עתה בית דין יכולים לעיין בעצמם ולראות את מניין החוב שהודה בו, אלא שבנידון דידן יוחנן לא הכיר ברשימות אלו כמאומתות גם בעיניו. ועוד שמכל מקום בשעת הודאתו לא היו הפנקסים והרשימות קיימים, ולא נחשב כאילו תלה הודאתו כפי הרשום שם.

• כשחייב עצמו יוחנן לשלם סכום מסוים של התביעה מחמת הספק כדי לצאת ידי שמים, נחלקו הפוסקים אם יש לו דין מודה במקצת לחייבו שבועה על השאר, ומאחר שהוא מוחזק יכול לטעון 'קים לי' כהפוסקים שלא מחייבים שבועה על השאר.

• בנידון זה, לא יצאנו לברר מה שיעור התשלום של התבניות שצריך המזיק לשלם, אם לפי מחירם הסיטונאי או לפי מחירם הקמעונאי. הלכה זו מתבררת בסימן הבא העוסק במזיק כמות של אתרוגים מהודרים. שם העלינו כי יש לשלם בהתאם למחיר שהניזק

היה מוכר אותם, ואם היה נותן הנחה במכירת כמות יש להפחית את ההנחה הזו שהיה נותן. אך המחיר נמדד לפי מה שהיה מוכר ולא לפי מה שהיה קונה. באופן כללי יש לקזז גם את עלות הטירחא שיש לו להתעסק במכירת הביצים, אלא שבמקרה כאן צריך לקחת בחשבון מנגד את עלות הטירחא לנקות את המחסן מהביצים ויתכן שיצא שכרו בשכרו.

